

مدل مفهومی مراقبت در دوران شیرخوارگی از دیدگاه اسلام

سهیلا جعفری میانائی^۱، نصرالله علیمحمدی^{۲*}، مرضیه حسن پور^۳، امیرحسین بانکی پور فرد^۴

نوع مقاله:

چکیده

مقاله اصیل

زمینه و هدف: هر مدل مفهومی در پرستاری در صدد تبیین مفاهیم بنیادین رشته است، تا به عنوان چارچوب علمی و عملی، با در نظر گرفتن فرهنگ و ارزش‌های جامعه، امکان استفاده مؤثرتر آن در جوامع مختلف فراهم شود. این مطالعه با هدف طراحی مدل مفهومی مراقبت در دوران شیرخوارگی از دیدگاه اسلام، انجام گرفته است.

روش بررسی: مدل مفهومی مورد استفاده در این مطالعه، براساس فرآیند ساخت مدل Walker و Avant (۲۰۱۱) در سال ۱۳۹۶ طی سه گام طراحی گردید: تکامل مفهوم و تعیین مفهوم مرکزی، ساخت گزاره‌ها و تعیین ارتباطات بین مفاهیم، سازمان‌دهی نظام‌مند ارتباطات و ساخت طرحی یکپارچه. قرآن، تفاسیر و روایات اهل بیت علیهم السلام از منابع مورد استفاده بودند.

یافته‌ها: در نتیجه تکامل مفهوم «مراقبت در دوران شیرخوارگی از دیدگاه اسلام»، شش مفهوم ایجاد گردید. مفهوم «شیرخوار، انسانی دارای کرامت و استعداد تعالی»، به عنوان مفهوم مرکزی و سایر مفاهیم عبارتند از: «اصول پایه‌ای پرورش»، «والدین، نمایندگان خدا در پرورش شیرخوار»، «مادر، مظهر خالقیت و ربوبیت خدا»، «کودک سالم و صالح»، «خداوند پروراندن مهربان». پس از تعیین ارتباط مفاهیم با یکدیگر، ساختار مدل مفهومی طراحی گردید.

نتیجه‌گیری: مراقبت در دوران شیرخوارگی، پروراندن انسانی است که از زمان لقاح، دارای کرامت و حقوق بوده و استعداد تکامل و تعالی را داراست. در دیدگاه اسلام، خداوند پروراندن ازل و ابدی است که با محبت و کرامت، شیرخوار را می‌پروراند و مادر مظهر تجلی خالقیت و ربوبیت خدا در زمین است. شیرخوار امانت خدا نزد والدین و والدین به عنوان نمایندگان خدا، زمینه‌ساز و متولی امر پرورش شیرخوار هستند تا با رعایت اصول پرورش، کودکی سالم و صالح داشته باشند. مدل «مراقبت در شیرخوارگی از دیدگاه اسلام» یک مدل مفهومی است که می‌توان از آن در ساخت نظریه‌های کاربردی، فعالیت‌های بالین، تحقیق و آموزش به دانشجویان پرستاری و جامعه استفاده کرد.

نویسنده مسؤل:
نصرالله علیمحمدی؛
دانشکده پرستاری و
مامایی، دانشگاه علوم
پزشکی اصفهان،
اصفهان، ایران

e-mail:
alimohammadi@nm.
mui.ac.ir

واژه‌های کلیدی: مفهوم، مدل پرستاری، مراقبت از شیرخوار، اسلام، ایران

دریافت مقاله: اردیبهشت ماه ۱۳۹۹ - پذیرش مقاله: مرداد ماه ۱۳۹۹ - انتشار الکترونیک مقاله: ۹۹/۹/۱۸

مقدمه

اولین سال‌های کودکی از نظر پی‌ریزی زندگی اهمیت فوق‌العاده دارد. انسان در طول ایام حیات خود بر طبق خلیاتی عمل می‌کند که

در این ایام پایه‌گذاری می‌گردد. حقیقتی که روز به روز بیش‌تر آشکار می‌شود، این است که ادراکات دوران کودکی و وقایع و تجارب آن بر زندگی دوران‌های بعد و شخصیت انسان اثر قاطعی دارد و سلامتی، بیماری، خوشبختی یا بدبختی افراد را در تمام عمر پی‌ریزی می‌نماید. از این رو توجه به این دوران آن‌چنان در قرن

۱- گروه آموزشی پرستاری کودکان و نوزادان، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران؛ مرکز تحقیقات مراقبت‌های پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران
۲- گروه آموزشی پرستاری مراقبت‌های ویژه، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران؛ مرکز تحقیقات مراقبت‌های پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران
۳- گروه آموزشی پرستاری کودکان و مراقبت ویژه نوزادان، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران؛ گروه سلامت معنوی، مرکز تحقیقات علوم قرآن حدیث و طب، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران
۴- گروه آموزشی معارف اهل‌البت (ع)، دانشکده الهیات و معارف اهل‌البت (ع)، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

معاصر فزونی یافته است که برخی از مربیان بزرگ، قرن حاضر را قرن کودک نامیده‌اند (۱). دوران کودکی از نظر رشد قوای عقلانی و جسمانی ویژگی‌های یکسانی ندارد، لذا به مراحل و ادوار مختلف تقسیم می‌شود. دوران شیرخوارگی که دو سال اول زندگی انسان را شامل می‌شود، حساس‌ترین و مهم‌ترین دوران حیات دنیوی به شمار می‌رود. زیرا روان شیرخوار همانند لوح سفیدی است که برای پذیرش هر نقشی آماده می‌باشد و استعداد آن را دارد که به تدریج علوم و اطلاعات را کسب نماید (۲). همچنین این دوران مهم‌ترین دوران تکامل مغزی انسان محسوب می‌شود که نقش قابل ملاحظه‌ای بر عملکرد ذهنی، جسمی، روانی، اجتماعی و ایمنی وی دارد. لذا آگاهی مراقبان به‌ویژه مادر از چگونگی آرایه مراقبت صحیح و به‌جا از کودک بسیار ضروری بوده و در ایجاد احساس امنیت و اعتماد که پایه و اساس رشد عاطفی اجتماعی کودک است، نقش به‌سزایی دارد (۳).

بر این اساس اهمیت و ضرورت مراقبت صحیح در دوران شیرخوارگی مطلبی غیرقابل انکار است. در پرداختن به بحث مراقبت نباید از این نکته غافل شد که مراقبت کردن به عنوان ارتباط بین فردی، مبتنی بر هستی‌شناسی است و بدون تعیین نوع نگاه هستی‌شناسانه، کسی نمی‌تواند مفهوم آن را درک نماید (۴). از سوی دیگر، از آن‌جا که اعتقادات مذهبی و رسوم و عرف منتج از آن، کانون مرکزی رفع نیازهای افرادی است که به آن اعتقاد دارند، ضرورت دارد تا تأثیر مذهب بر موضوعات مرتبط با سلامتی و از آن جمله مفهوم مراقبت، مورد توجه محققان و صاحب‌نظران باشد. امروزه

مذهب نه تنها قابل تحقیق، بلکه مورد توجه خاص تیم درمان، بیماران و روان‌شناسان سلامتی است. زیرا عقاید مذهبی (یا فقدان آن‌ها) قابل انفکاک از راه و روش زندگی افراد نیستند. این عقاید از شیوه تفکر فرد در مورد سلامتی، بیماری و درمان تا دخالت یا عدم دخالت خانواده در مراقبت از خود را شامل می‌شود (۵). لذا اولین ضرورت برای افرادی که وظیفه مراقبت از انسان را به عهده داشته و تمایل دارند تا کلیه نیازهای او را برآورده سازند، این است که از اعتقادات پایه‌ای مذهبی وی اطلاع داشته باشند. آگاهی تیم درمان در مورد دیدگاه ادیان در زمینه اقدامات مرتبط با حفظ و ارتقای سلامتی، نه تنها موجب افزایش توانمندی آنان، بلکه زمینه‌ساز آرایه بهتر خدمات به بیماران می‌شود (۶).

از آن‌جا که پرستاری به‌عنوان یک علم انسانی معرفی شده است و به ابعاد مختلف انسان و تعاملات انسان‌ها با یکدیگر می‌پردازد، ضروری به‌نظر می‌رسد که تبیین مفاهیمی که مستقیماً با انسان در ارتباط هستند، مانند مفهوم مراقبت در دوران شیرخوارگی، با استفاده از آموزه‌های دینی و با توجه به نظریات متقن که در قرآن و روایات آمده است، انجام گیرد. به طور کلی در جامعه‌ای که فرهنگ عمومی آن بیش‌ترین تأثیر را از فرهنگ دینی پذیرفته و نظام سیاسی حاکم بر آن نیز از صبغه اسلامی برخوردار است، مطالعات دینی در حوزه‌های مختلف، ارتباطی مستقیم با حیات مادی و معنوی جامعه پیدا می‌کند و از این رو اهتمام بیش از پیش به کارآمدسازی این مطالعات در راستای نیازهای معرفتی روزافزون جامعه اهمیتی

مرکزی نیز تعیین گردید. Morse و همکاران (۲۰۰۲) می‌نویسند، مفهوم مرکزی، پایه و اساس مدل را به گونه‌ای تشکیل می‌دهد که سایر مفاهیم با آن تناسب داشته باشند. بدین معنی که مفهوم انتخابی مبنایی برای بررسی روابط متقابل با دیگر مفاهیم موجود در نظریه و محل ارجاع سایر طبقات و مرتبط با آن‌هاست. لذا تعیین مفهوم مرکزی بستگی به موضوعی دارد که محقق بر آن تأکید دارد (۱۰).

گام دوم: ساخت گزاره‌ها و تعیین ارتباطات بین مفاهیم با مفهوم مرکزی و بین مفاهیم با یکدیگر

گزاره‌های ارتباطی که در واقع اسکلت و ساختمان نظریه را تشکیل می‌دهند، ارتباط بین دو یا چند مفهوم را مشخص کرده و برای اتصال مفاهیم جهت ساخت مدل مورد استفاده قرار می‌گیرند. گزاره‌های ارتباطی می‌توانند ارتباط علی بین مفاهیم و یا رابطه همبستگی بین آن‌ها را بیان نمایند. گزاره‌های علیتی یک ارتباط علت و معلول را نشان می‌دهند و گزاره‌های همبستگی مشخص می‌کنند کدام مفاهیم با یکدیگر دارای ارتباط و همبستگی (همبستگی مثبت یا منفی) هستند (۹).

با توجه به این که در مطالعه حاضر شواهد مورد استفاده جهت ساخت گزاره‌ها متون دینی بودند، روش ساخت گزاره در این مطالعه، روش مرور متون بود. بدین منظور علاوه بر متون اسلامی دست اول (یعنی قرآن و روایات)، کتب اندیشمندان مسلمان نیز به عنوان شواهد مورد نیاز جهت ساخت گزاره‌های ارتباطی مورد استفاده قرار گرفت. لذا مرور وسیع متون انجام یافت و گزاره‌های ارتباطی استخراج گردید.

فراوان دارد (۷). لذا هدف از این مطالعه تدوین مدل مراقبت در دوران شیرخوارگی از دیدگاه اسلام است تا از درون آن راهنماهای بالینی و غیربالینی برای استفاده متخصصان تیم مراقبت سلامتی، پرستاران بالین، اساتید و محققان پرستاری و خانواده‌ها، در خصوص مراقبت از کودک سالم یا بیمار استخراج گردد. زیرا مدل‌های مفهومی راهنماها یا دستورالعمل‌های کلی برای فعالیت‌های پرستاری ارائه می‌نمایند و چارچوبی مرجع، متمایز و روشی منسجم و یکپارچه برای تفکر در مورد رویدادها و فرآیندها برای پیروان خود ارائه می‌نمایند تا به آن‌ها بگویند چگونه پدیده‌های مورد توجه حرفه را می‌توان تفسیر نمود و به کار گرفت (۸).

روش بررسی

این مطالعه قسمتی از پایان‌نامه دکتری تخصصی پرستاری تحت عنوان «واکاوی مفهوم مراقبت در دوران شیرخوارگی مبتنی بر دیدگاه اسلام: ارائه مدل» است که در سال ۱۳۹۶ انجام گرفته است. در این مطالعه، مدل مفهومی مراقبت در دوران شیرخوارگی از دیدگاه اسلام که به شیوه مطرح شده توسط Walker و Avant تدوین شده است، ارائه می‌شود. به منظور دستیابی به مدل مفهومی یاد شده، سه گام طی شد (۹):

گام اول: تکامل مفهوم و تعیین یک مفهوم مرکزی

در این گام، تکامل مفهوم «مراقبت در دوران شیرخوارگی» با استفاده از متون دست اول دینی یعنی قرآن و روایات، از طریق «ساخت مفهوم به شیوه مطالعاتی» انجام گرفت و مفهوم

گام سوم: سازمان‌دهی نظام‌مند ارتباطات و ساخت یک طرح کامل و یکپارچه

یافته‌ها

در این مطالعه با هدف دستیابی به «مدل مفهومی مراقبت در دوران شیرخوارگی از دیدگاه اسلام» و همچنین نشان دادن «مفاهیم متپارادایم در مدل مفهومی طراحی شده»، مراحل زیر براساس نظریه مدل‌سازی Walker و Avant طی و نتایج زیر حاصل گردید.

گام اول: در نتیجه تکامل مفهوم «مراقبت در دوران شیرخوارگی از دیدگاه اسلام»، شش مفهوم ایجاد گردید: خداوند، پروراندنده مهربان؛ مادر، مظهر خالقیت و ربوبیت خدا؛ شیرخوار، انسانی دارای کرامت و استعداد تعالی؛ والدین، نمایندگان خدا در پرورش شیرخوار؛ اصول پایه‌ای پرورش شیرخوار؛ کودک سالم و صالح (۱۰). تعاریف مفاهیم ساخته شده به شرح زیر است:

۱- **خداوند، پروراندنده مهربان:** پرورش یعنی مواظبت و مراقبت از زندگی در حال رشد و پروراندن هر چیزی و به کمال رساندن آن است تا تمام قابلیت‌های آن شکوفا گردد. پروردگار عالم سرچشمه تمام رحمت‌هاست، اوست که رحمت را بر عهده خویش قرار داده و مواهب بی‌شمار، به همه ارزانی می‌دارد. رحمت واسعه او ایجاب می‌کند که موجودات، مخصوصاً انسان را در مسیر تکامل پیش ببرد و در این سیر ابدی، دست رحمتش پشت سر او باشد (۱۱). لذا خداوند پروراندنده شیرخوار است و در این راستا برخی مخلوقات و انسان‌ها را واسطه حفظ و پرورش این موجود ناتوان قرار داده است.

۲- **مادر، مظهر خالقیت و ربوبیت خدا:** مادر، مظهر اسم رب الهی است و ربوبیت و پرورش نوع انسان به عهده اوست. به همین دلیل مادر، انسان‌ساز و جامعه‌ساز است. خالقیت خدا نیز در مادر، متجلی است و جسم و روح کودک در درون مادر و سپس با شیر وی، ساخته می‌شود (۱۲). از این رو نه تنها زنی که کودک را به دنیا آورده بلکه حتی زنی که کودک را به دنیا نیاورده ولی او را با شیر خود تغذیه نموده است، مادر محسوب می‌شود.

۳- **شیرخوار، انسانی دارای کرامت و استعداد تعالی:** شیرخوار، انسانی است که مانند سایر نوع بشر براساس آیه ۷۰ سوره اسراء که فرمود: و لقد کرمنا بنی آدم، دارای کرامت و به تبع آن حقوق و هویت است (۱۳). او دارای روح الهی است و از ابتدای حیات، خالق خود را به یگانگی می‌شناسد و با استعداد تکامل و تعالی خلق شده است (۱۱).

۴- **والدین، نمایندگان خدا در پرورش شیرخوار:** خداوند که پروراندنده شیرخوار است، استعداد رشد و تکامل را به او داده و والدین را مسئول ساخته تا با فراهم آوردن شرایط مناسب، زمینه و بستر شکوفایی این استعدادها را فراهم سازند (۱۴). زمینه و شرایط پرورش شیرخوار، از قبل از لقاح باید مورد توجه باشد و تا پس از تولد کودک ادامه دارد.

۵- **اصول پایه‌ای پرورش شیرخوار:** اسلام برای پرورش و ساختن جامعه‌ای نمونه، اصول و روش‌هایی را ارائه داده است. این اصول و روش‌ها تحت عناوین احکام و دستورات زندگی، پیش از مرحله تشکیل خانواده و تولد کودک و بعد از ازدواج و تولد نوزاد به کار می‌رود (۱۴). اگرچه اصول مربوط به قبل از تولد که عبارت

ویژگی مشخصه این مفهوم عبارتند از: ۱- شیرخوار، یک انسان است. ۲- شیرخوار، از کرامت ذاتی برخوردار است. ۳- شیرخوار، استعداد تعالی دارد.

گرچه شیرخوار، کوچک، ضعیف و ناتوان است ولی یک انسان است، یک بشر حقیقی و دارای ذخایر و سرمایه‌های بزرگ انسانی است که باید تدریجاً استعدادهای درونی‌اش شکفته شوند و از قوه به فعلیت بیایند (۱). شیرخوار، امانت و هدیه خداوند و وابسته به اوست و بدین دلیل، بزرگ و صاحب کرامت است و باید با او با احترام رفتار نمود (۱۵).

فطریات اولیه انسان سرمایه‌هایی است که خداوند حکیم به منظور تأمین سعادت بشر در نهاد هر کودک به وجود آورده و او را با همان سرمایه‌ها آفریده است (۱). امام باقر علیه السلام درباره آیه ۳۱ سوره حج می‌فرماید: «حنفاء لله غیر مشرکین به...»؛ در حالی که گروندگان خالص به خدا باشید: حنیفه، یعنی دین حق را اختیار کردن، سرشت هر انسانی است. رسول اکرم در جنگ با مشرکان به یاران خود می‌فرمودند چرا اطفال بی‌گناه را می‌کشید؟ به خدایی که جانم در دست اوست سوگند «ما من مولود إلا یولد علی هذه الفطرة...»، هیچ نوزادی متولد نمی‌شود مگر بر سرشت ایمانی و یکتایی (۱۶). از سوی دیگر عزت و کرامت نفس، سرمایه اصلی و جوهره وجود هر انسانی و موهبت الهی است که براساس آیه وَ نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي از طرف خدا به او عطا گردیده است. استفاده از این سرمایه‌های گران‌قدر وجودی و استعدادهای بالقوه، راهنما و راه‌گشای مراقب، برای پرورش صحیح کودک است (۱۴).

است از توجهات قبل از لقاح، حین لقاح و بعد از لقاح تنها مربوط به والدین کودک است، اما اصولی که در زمان بعد از تولد شیرخوار باید مورد توجه قرار گیرد، بر عهده هر کسی است که مسئولیت مراقبت از کودک را به صورت مداوم یا مقطعی می‌پذیرد. لذا پرستاری که از شیرخوار در بیمارستان مراقبت می‌کند نیز باید این اصول را مدنظر قرار دهد.

۶- کودک سالم و صالح: کودک سالم و صالح، نه تنها انسانی است که از تعادل و انسجام فراگیر در همه ابعاد غیرمادی و مادی برخوردار است، بلکه انسان موحدی است که هم از صلاح ذات و هم از صلاح عمل برخوردار است؛ لذا نفس او استعداد قبول کرامت ثانویه الهی را دارد و اعمالی انجام خواهد داد که لایق و صالح برای تقدیم به پیشگاه ربوبی باشد (۱۳).

از بین شش مفهوم ساخته شده در مرحله تکامل مفهوم، مفهوم «شیرخوار، انسانی دارای کرامت و استعداد تعالی» به عنوان مفهوم مرکزی انتخاب گردید. زیرا اولاً مفهوم مورد تأکید در این مطالعه «مراقبت در دوران شیرخوارگی» است که در آن شیرخوار، محور مراقبت است و سایر مفاهیم در ارتباط با آن معنا پیدا می‌کنند. ثانیاً این مفهوم محل ارجاع سایر مفاهیم و مبنایی برای بررسی روابط متقابل با دیگر مفاهیم است.

Morse و همکاران (۲۰۰۲) بیان می‌دارند، برای اتصال مفاهیم مرتبط با یک پدیده به یکدیگر، باید در نقطه‌ای که مفاهیم با یکدیگر تلاقی دارند، خصوصیات یا ویژگی‌های آن‌ها را به اشتراک گذاشت (۱۰). در مفهوم «شیرخوار، انسانی دارای کرامت و استعداد تعالی»، سه

گام دوم: به منظور ساخت گزاره‌ها و تعیین ارتباطات بین مفاهیم با مفهوم مرکزی و بین مفاهیم با یکدیگر، ارتباط بین مفاهیم مشخص شده و پس از جستجو و مطالعه دقیق متون، گزاره‌ها یا قضایای ارتباطی بین مفاهیم و مفهوم مرکزی ساخته شد (۹). با توجه به این که در مطالعه حاضر مفهوم «شیرخوار، انسانی دارای کرامت و استعداد تعالی»، به عنوان مفهوم مرکزی در نظر گرفته شد، ارتباطات سایر مفاهیم با آن، در قالب گزاره‌های ارتباطی مشخص گردید:

ارتباط مفهوم «خداوند پرورنده مهربان» با مفهوم «شیرخوار، انسانی دارای کرامت و استعداد تعالی»

خداوند پرورنده شیرخوار است و او را به مهر می‌پرورد. در این راستا هم به او کرامت و استعداد رشد و تعالی داده است و هم اسباب و علل حفظ و بقای او و نیز تکامل و تعالی او را بدون واسطه یا با واسطه فراهم آورده است. لذا رابطه بین دو مفهوم «خداوند پرورنده مهربان» و «شیرخوار، انسانی دارای کرامت و استعداد تعالی»، یک رابطه مستقیم، یک‌طرفه و علی است که در آن خداوند، علت پرورش، کرامت و تعالی کودک است.

رب و پرورش‌دهنده همه موجودات، خدایی است که رحمتی فراگیر و مطلق دارد و همه هستی از جمله انسان، در پرتو لطف و مهربانی او حیات یافته و پرورش می‌یابد (۱۷). خداوند نه تنها خالق انسان است، بلکه از لحظه خلق کودک در صلب پدر و رحم مادر، وی را می‌پرورد و مراقبت می‌کند. در سوره مؤمنون آیات ۱۲ تا ۱۴ می‌فرماید: *وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِّنْ طِينٍ/ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ/ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا*

الْمُضْغَةَ عِظْمًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ. و همانا ما آدمی را از گل خالص آفریدیم. آن گاه او را نطفه گردانیده و در جای استوار (صلب و رحم) قرار دادیم. آن گاه نطفه را علقه و علقه را گوشت پاره و باز آن گوشت را استخوان ساختیم و سپس بر استخوان‌ها گوشت پوشانیدیم (و پیکری کامل کردیم) پس از آن (با دمیدن روح پاک مجرد) خلقتی دیگرش انشا نمودیم؛ آفرین بر (قدرت کامل) خدای که بهترین آفرینندگان است. در آیه ۶۷ سوره غافر آمده است: *هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا وَمِنْكُمْ مَنْ يَتُوفَىٰ مِنْ قَبْلُ وَ لِتَبْلُغُوا أَجْلًا مُّسَمًّى وَ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ.* اوست خدایی که شما را از خاک (ناچیز) بیافرید و سپس از قطره آب نطفه و آن گاه از خون بسته علقه، پس شما را (از رحم مادر) طفلی بیرون آورد تا آن که به سن رشد و کمال برسید و باز پیری سالخورده شوید و برخی از شما پیش از سن پیری وفات کنند و تا همه به اجلی معین برسید و (این چنین کردیم تا) مگر (قدرت خدا را) تعقل کنید. این مراقبت بعد از تولد نیز ادامه دارد و در این راستا ابزارهای مورد نیاز انسان را در اختیار وی قرار می‌دهد. در آیه ۷۸ سوره نحل آمده است: *وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَ جَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَ الْأَبْصَارَ وَ الْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ.* و خدا شما را از بطن مادران بیرون آورد در حالی که هیچ نمی‌دانستید و به شما گوش و چشم و قلب اعطا کرد تا مگر (دانا شوید و) شکر (این نعمت‌ها) به جای آرید (۱۸).

ارتباط مفهوم «مادر، مظهر خالقیت و ربوبیت خدا» با مفهوم «شیرخوار، انسانی دارای کرامت و استعداد تعالی»

خالقیت و پروراندگی خداوند در مادر متجلی است، زیرا شیرخوار در وجود مادر شکل می‌گیرد. لذا مفهوم «مادر، مظهر خالقیت و ربوبیت خدا» ارتباط مستقیم، یک‌طرفه و علی با مفهوم «شیرخوار، انسانی دارای کرامت و استعداد تعالی» دارد.

زن، رحمت الهی و جلوه ربوبیت حق است (۱۹). مدت اقامت نطفه در صلب پدر، بسیار اندک ولی در رحم مادر نزدیک به دو‌یست و هفتاد روز است. به این جهت اغلب یا تمام گیرندگی و اثرپذیری او از مادر است و بر این اساس اهمی که اسلام به مادر داده به غیر او نداده است: وَصَيِّبًا الْإِنْسَانَ بِوَالِدِيهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهَنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي وَ لِوَالِدِكَ إِلَى الْمَصِيرِ (سوره لقمان، آیه ۱۴)؛ و ما به هر انسانی سفارش کردیم که در حق پدر و مادر خود نیکی کن، بالاخص مادر، زیرا بار حمل فرزند برداشته و تا مدت دو سال که طفل را از شیر باز گرفته (هر روز) بر رنج و ناتوانیش افزوده است، (و فرمودیم که) شکر من و شکر پدر و مادرت به جای آور که بازگشت (خلق) به سوی من خواهد بود (۱۸). کلمه ام که در قرآن و روایات به طور فراوان ذکر شده، به معنای ریشه و سرچشمه است و به خاطر این که کودک حداقل شش ماه و حداکثر نه ماه در رحم زن است و با تمام قوا، جسم و روح خود را از مایه‌های وجود زن می‌گیرد و به‌طور دایم از کارگاه جسم و اعصاب و جان زن تغذیه می‌کند، از وجود او نسبت به کودک تعبیر به ام شده است. در حقیقت مادر، اصل، ریشه و سرچشمه

وجود کودک است و کودک انعکاسی از واقعیات جسمی و روحی مادر و میوه‌ای از آن شجره مبارکه است (۱۹).

شیرخوار، سرمایه کرامت و استعداد تعالی را داراست و این مادر است که این موجود با کرامت را در درون خود و سپس در آغوش خود می‌آفریند و می‌پروراند و با خلق انسانیت در او، زمینه تعالی را در او فراهم می‌آورد و این‌گونه است که زن در صف کسانی قرار می‌گیرد که برای تجلی دادن الوهیت در روان انسانی با خداوند همکاری می‌کند (۱). در دوران شیرخوارگی علاوه بر این که ساختمان جسمی کودک محکم می‌شود، ساختار روحی او نیز تحت تأثیر رفتار و گفتار و شیر مادر تکوین می‌یابد. در بیان مقام و مسؤولیت و معنویت مادر همین بس که سعادت و شقاوت کودک رابطه مستقیم با شرایط بارداری، حالات روحی روانی، افکار، رفتار و کردار و نوع خوراکی‌های مادر در دوران بارداری و شیردهی دارد. رسول خدا صلی الله علیه و آله در حدیثی می‌فرمایند: بدبخت کسی است که در شکم مادرش بدبخت است و سعادت‌مند کسی است که در شکم مادرش سعادت‌مند می‌شود. از این روست که اسلام درباره آداب خوردن و خوابیدن و فکر کردن مادر باردار، سفارش‌هایی فرموده است (۱۶).

ارتباط مفهوم «والدین، نمایندگان خدا در پرورش شیرخوار» با مفهوم «شیرخوار، انسانی دارای کرامت و استعداد تعالی»

خداوند مهربان که پروراندنده شیرخوار است، براساس حکمت خود و مصلحت زندگی در دنیا، به والدین توان جسمی و تمایل درونی برای پرورش شیرخوار عطا فرموده و والدین

حلال (۱۹). نوزاد انسان گلی نو رسیده است که به تدریج به رشد و شکوفایی می‌رسد. به ثمر نشستن گل به مراقبت دایمی باغبان نیاز دارد. والدین، باغبانان دلسوز زندگی‌اند و گل‌های معطر زندگی‌شان به مراقبت همه جانبه آنان نیاز دارند. مراقبت از سلامت جسمانی، تغذیه مناسب، تأمین آرامش و سلامت روانی و تأمین نیازهای عاطفی شیرخوار در رشد جسمانی، عاطفی و تکامل معنوی‌اش تأثیر به سزا دارد (۱۷).

نکته حایز اهمیت آن که اعمال، اخلاقیات و گفتار و کردار و پندار پدران و مادران، منشأ خوشبختی و سعادت یا بدبختی و شقاوت فرزند خواهد بود. بنابراین والدین باید با اصلاح نفس و پاک کردن آن از رذایل اخلاقی، زمینه سلامت نفس و اخلاق کودک را فراهم آورند. زیرا همان‌گونه که به اراده خالق توانا ساختمان بدنی هر فرزندی از مجموع دو سلول تناسلی والدین او به وجود می‌آید، شخصیت و روحیات او نیز نتیجه اخلاق و رفتار والدین اوست. امام زین العابدین علیه السلام در مورد وظایف والدین می‌فرماید: حق فرزندان بر تو این است که بدانی او از تو به وجود آمده است و او را از خودت بدانی و بدانی که سرنوشت و خوب و بدش در آینده به دست تو می‌باشد (۱۶).

ارتباط مفهوم «اصول پایه‌ای پرورش شیرخوار» با مفهوم «شیرخوار، انسانی دارای کرامت و استعداد تعالی»

دو مفهوم اصول پایه‌ای پرورش شیرخوار و شیرخوار انسانی دارای کرامت و استعداد تعالی، با یکدیگر ارتباط علی و یک‌طرفه دارند. بدین معنی که علت وجود اصول پایه‌ای برای پرورش شیرخوار، وجود داشتن

به عنوان مأموران و کارگزاران خداوند در زمین، مسئولیت پرورش شیرخوار را به عهده دارند. لذا مفهوم «والدین، نمایندگان خدا در پرورش شیرخوار» ارتباط مستقیم، یک‌طرفه و علیتی با مفهوم «شیرخوار، انسانی دارای کرامت و استعداد تعالی» دارد.

خدای مهربان، ابزار پرورش صحیح را نیز در اختیار والدین قرار داده است (۲۰). زیرا پرورش دادن به معنی شکوفا کردن استعدادهای درونی یک موجود است که فقط در مورد موجودات زنده صادق است. بر این اساس اگر بنا باشد یک موجود شکوفا بشود، باید کوشش کرد همان استعدادهایی که در آن هست بروز و ظهور بکند. اما اگر استعدادی در او نباشد، بدیهی است که نمی‌توان چیزی را که نیست و وجود ندارد پرورش داد (۲۱). شیرخوار، دارای کرامت و استعداد تعالی است. لذا بر عهده پدر و مادر است که اولاً در پرورش شیرخوار، کرامت او را همواره مدنظر قرار داده و ثانیاً شرایط مساعد را برای شکوفایی استعدادهایش فراهم آورند. روایات اسلامی پدران و مادران را همواره به مسئولیت عظیم پرورش اطفال متوجه نموده و به آنان اندرزهای لازم را داده است. اگر فطریات، از کودکی با مراقبت‌های صحیح و حمایت‌های عالمانه والدین تقویت شوند و از قوه به فعلیت آیند، در پرتو آن اساس سعادت کودک پی‌ریزی می‌شود و تا پایان زندگی ضامن خوشبختی او خواهد بود (۱). از آیات ۳۳ تا ۳۷ سوره مبارکه آل عمران و آیه ۲۸ سوره مبارکه مریم استفاده می‌شود که رشد و کمال انسان بستگی به ارتباط او با چهار واقعیت دارد؛ پدر با ایمان، مادر مؤمنه، معلم پاک و دلسوز و غذای

شیرخوار است. این که شیرخوار، یک انسان است، موجب می‌گردد تا برای پرورش او اصول بنیادینی وجود داشته باشد.

پرورش صحیح و رشد صفات پسندیده در کودک تنها در پرتو برنامه صحیح علمی و عملی (که از آن تعبیر به اصول پرورش می‌شود)، میسر است و پدر و مادر باید آن را به خوبی فراگیرند، قدم به قدم دنبال کودک خود باشند و عملاً آن را به کار بندند (۱). سال‌های نخست زندگی از آن جهت دارای اهمیت زیاد است که در این سال‌ها ساختار جسمانی، عاطفی، اخلاقی و عقلانی شکل می‌گیرد و از این روست که اصولی که برای پرورش شیرخوار به کار گرفته می‌شوند، اصول پایه‌ای و بنیادین هستند. یکی از این اصول، خانواده و والدین هستند. کودک در خانواده چشم به جهان می‌گشاید و عادات و اخلاق خود را از خانواده فرا می‌گیرد، و روابط انسانی و عاطفی را در آن‌جا می‌آموزد. رشد جسمانی و روحی کودک تحت تأثیر محیط خانوادگی و مسایل مختلف زندگی خانوادگی است و والدین نه تنها مأمّن و پناه کودک بلکه نخستین آموزگار و راهنما و الگوی او هستند (۲۲). از این رو جوّ خانوادگی، یعنی فضایی که برای ایجاد روابط انسانی در خانواده حاکم است، تعیین‌کننده بینش، منش و چگونگی رفتار کودک است. این فضا ممکن است صمیمانه یا خصمانه، استبدادی یا آزادمنشانه، منظم یا آشفتگی و همراه با هرج و مرج باشد. جوّ معنوی خانوادگی و فضایی که کودک در آن تنفس می‌کند، الگوهایی از ارزش‌ها، رفتارها و روابط انسانی را به کودک می‌آموزد (۱۴).

توجه به عواطف و نحوه رفتار با شیرخوار، یکی دیگر از اصول پرورش شیرخوار است. فرزندی که پدر و مادرشان در خانواده با آن‌ها مهربانند و میدان را برای فعالیت‌های فطری آن‌ها باز می‌گذارند و آنان را در کارهای کودکانه خود تمسخر و تحقیر نمی‌کنند، خیلی زود به رشد معنوی و شخصیت روانی نایل می‌شوند (۱). غالباً اختلال و تنش‌هایی که در رفتار و اعمال نوجوانان در دوران بلوغ ظاهر می‌گردد، ناشی از کمبود توجه در دوران مهم و حسّاس طفولیت و نبودن برنامه‌های صحیح پرورشی در جهت رشد و باروری فکری و عقلانی افراد در این مرحله است (۱۴). طفلی که از دوران اول کودکی به قدر کافی از مهر پدر و مادر بهره برده و از چشمه گوارای محبت سیراب شده است، روحی شاد و روانی بانشاط دارد. او در باطن خود احساس محرومیت نمی‌کند، گرفتار عقده‌های درونی نیست و در دل وی گل‌های فضایل اخلاق به آسانی شکفته می‌شود (۱). تکریم کودک و حفظ شخصیت او از دیگر مواردی است که عدم رعایت آن می‌تواند تأثیرات منفی بر رشد و تکامل کودک بگذارد. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم می‌فرمایند: لَا تَحْقَرَنَّ أَحَدًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَإِنَّ صَغِيرَهُمْ عِنْدَ اللَّهِ كَبِيرٌ هَرَّكَزُ كَسَىٰ مِنْ مُسْلِمَانٍ را کوچک مشمار؛ زیرا کوچک آن‌ها نیز نزد پروردگار، بزرگ است. بنابراین، در جامعه اسلامی که مبتنی بر ارزش‌ها و معیارهای الهی است، براساس سیره پیامبر بزرگوار صلی الله علیه و آله وسلم و ائمه معصومین علیهم السلام،

همه افراد موظف به احترام گذاشتن به کودکان و نوجوانان هستند (۱۴).

ارتباط مفهوم «کودک سالم و صالح» با مفهوم «شیرخوار، انسانی دارای کرامت و استعداد تعالی»

دو مفهوم کودک سالم و صالح و شیرخوار، انسانی دارای کرامت و استعداد تعالی با یکدیگر ارتباط یک طرفه علی دارند. زیرا یکی از عناصری که برای پرورش کودک سالم و صالح ضروری است، مستعد بودن خود اوست.

مراقبت یا پرورش صحیحی که توسط والدین ارایه می‌شود، زمینه شکوفایی استعدادهای نهفته در وجود شیرخوار و تکامل و تعالی جسم و روح وی را فراهم می‌سازد (۲۳). انسان دارای جسم و یک سلسله قوای جسمانی و دارای روح و یک سلسله قوای روحانی است. از نظر روان‌شناسی نیز استعدادهای جسمانی یک سلسله استعدادهاست و استعدادهای روحانی یک سلسله استعدادهای دیگر. پرورش دادن یک استعداد و مهمل گذاشتن استعدادهای دیگر منشأ ایجاد عدم تعادل در انسان است. بنابراین ضرورت دارد که در پرورش انسان تعادلی میان همه استعدادهای وی وجود داشته باشد. تعلیمات اسلامی به همه ابعاد انسان، اعم از جسمی و روحی، مادی و معنوی، فکری و عاطفی، فردی و اجتماعی توجه عمیق داشته و نه تنها جانب هیچ‌کدام را مهمل نگذاشته است، بلکه عنایت خاص به پرورش همه این ابعاد دارد (۲۱). از این رو یکی از ویژگی‌های دین اسلام، تأکید بر پرورش همه ابعاد زندگی انسان است و این مهم در دوران کودکی اهمیت دو چندان دارد،

زیرا براساس حقیقتی که روز به روز بیش‌تر آشکار می‌شود، ادراکات دوران کودکی و وقایع و تجارب آن بر زندگی بعدی و شخصیت انسان اثر قاطعی دارد و با جرأت می‌توان گفت که این ادراکات و تجارب، سلامتی، بیماری، خوشبختی یا بدبختی افراد را در تمام عمر پی‌ریزی می‌نماید. بر این اساس بر پدران و مادران لازم است که در تمام مراحل زندگی کودک، ناظر مصالح جسم و جان او باشند و هر دو را به موازات یکدیگر مورد توجه دقیق و پرورش صحیح قرار دهند (۱).

در گام سوم، پس از مشخص شدن مفاهیم و گزاره‌های ارتباطی، با در نظر گرفتن جایگاه صحیح هر مفهوم در مدل، ارتباط بین مفاهیم با یکدیگر و نیز با مفهوم مرکزی مشخص شده و نمای شماتیک از مدل مفهومی، طراحی و ارایه گردید (تصویر شماره ۱). در پردازش مدل مفهومی، اتصال بین مفاهیم به گونه‌ای صورت گرفت که یک ساختار نظری منسجم و منطقی ایجاد گردد (۹).

مفاهیم متاپارادایم پرستاری در مدل مفهومی «مراقبت در شیرخوارگی از دیدگاه اسلام»

در هر مدل مفهومی، هر یک از مفاهیم متاپارادایم به شیوه‌ای مختص آن مدل و براساس فلسفه زیربنایی آن تعریف و تشریح می‌شود (۲۴). در مدل مفهومی مراقبت در شیرخوارگی از دیدگاه اسلام، مفاهیم متاپارادایم پرستاری به صورت زیر تعریف شده‌اند:

انسان: انسان مخلوق خداوند و وابسته به اوست و در همه امور به او نیازمند است. از دوران نطفگی دارای کرامت و حقوق است و

خداوند استعداد و امکان تکامل و تعالی را به او داده است. انسان از دو بعد مادی و غیرمادی تشکیل شده است که این دو بعد بر هم تأثیرگذار و با هم مرتبط هستند. لذا در این مدل مفهومی، شیرخوار یک انسان است که از کرامت برخوردار است و استعداد تعالی را از آغاز حیات داراست. او امانت و عطیه خداوند و مورد عنایت خاص اوست.

محیط: محیط به دو بعد بیرونی و درونی تقسیم می‌شود. محیط درونی شیرخوار متأثر از والدین و به خصوص مادر است. که در دوران جنینی، خون و پس از تولد، شیر مادر آن را ایجاد می‌نماید. لذا شیرخوار متأثر از اخلاق، رفتار، افکار، عقاید، احساسات و حتی تغذیه مادر خود است. محیط بیرونی عبارت است از هر آنچه پیرامون کودک وجود دارد. شیرخوار از طریق حواس پنج‌گانه با این محیط در ارتباط است و از آن تأثیر می‌پذیرد. در مدل مفهومی «مراقبت در شیرخوارگی از دیدگاه اسلام»، توجه به محیط، یکی از اصول پایه‌ای پروراندن است.

سلامتی: انسان سالم انسانی است که از تعادل در همه ابعاد وجودی برخوردار بوده که جملگی در راستای هدف خلقت یعنی بندگی و عبودیت خداوند می‌باشند. سلامتی هر دو بعد مادی و غیرمادی انسان را در بر می‌گیرد و از آنجا که این دو بعد متأثر از یکدیگر هستند، انسان باید تلاش نماید تا هر دوی این ابعاد از نقصان و ضعف به دور باشند.

پرستاری: پرستاری، نوعی احسان است و در رابطه با شیرخوار، این احسان به صورت مراقبت از یک امانت خدا که دارای کرامت و استعداد تعالی است، به منظور کمک به حفظ و

ارتقای صلاح جسم و روح او نمود پیدا می‌کند. مراقبت از شیرخوار، نوعی مراقبت مادرانه است که بر پایه رحمت و شفقت، همراه با رعایت اصول اخلاقی و حقوقی و تکریم وی قرار دارد. در مراقبت مادرانه از شیرخوار، همه نیازهای او بدون درنگ رفع شده و ترجیحات و خواسته‌های او مورد توجه قرار می‌گیرد. همان‌گونه که مراقبت از شیرخوار، با دریافت اجر و پاداش از سوی خداوند همراه است، قصور در انجام آن نیز مراقبت‌کننده را مستوجب غضب و عذاب الهی می‌سازد. از جوه مراقبت مادرانه از شیرخوار، تعامل و ارتباط صحیح و صمیمی پرستار و والدین، به ویژه مادر است.

گزاره‌های ارتباطی متاپارادایم پرستاری در مدل مفهومی «مراقبت در شیرخوارگی از دیدگاه اسلام»

گزاره‌های ارتباطی متاپارادایم، اتصال و ارتباط مفاهیم متاپارادایم را برقرار می‌کنند. چهار گزاره ارتباطی در این خصوص عبارتند از ارتباط بین دو مفهوم انسان و سلامتی، ارتباط بین دو مفهوم انسان و محیط، ارتباط بین دو مفهوم سلامتی و پرستاری و ارتباط بین سه مفهوم انسان، محیط و سلامتی (۸). از آنجا که مدل طراحی شده در این مطالعه به مفهوم مراقبت در دوران شیرخوارگی پرداخته است، در گزاره‌های ارتباطی متاپارادایم مرتبط با مدل مفهومی مراقبت در شیرخوارگی از دیدگاه اسلام، منظور از انسان، شیرخوار است:

۱- ارتباط بین شیرخوار و سلامتی: شیرخوار انسان است و از دو بعد مادی و غیرمادی تشکیل شده است. توجهات لازم قبل و بعد از تولد صورت می‌گیرد تا شیرخوار از سلامتی

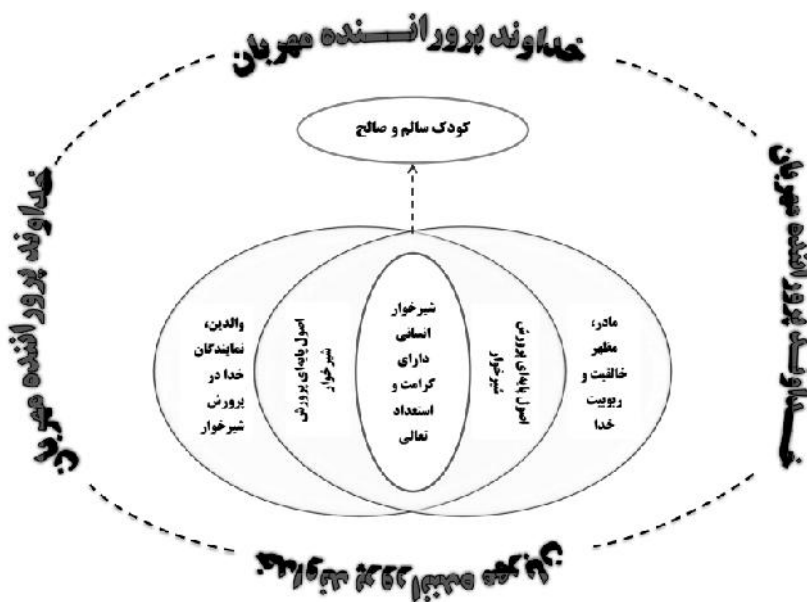
صورت می‌گیرد. پرستاری از شیرخوار، باید به صورت مادرانه بوده و بر پایه رحمت و شفقت باشد. رعایت حقوق و کرامت شیرخوار در مراقبت از او ضروری است. کسی که از شیرخوار مراقبت می‌کند، او را امانتی از سوی خداوند می‌داند که از طرف خداوند وظیفه مراقبت از او را به عهده گرفته است.

۴- ارتباط بین شیرخوار، محیط و سلامتی: پرستاری از شیرخوار با هدف سالم و صالح شدن او صورت می‌گیرد. یعنی سلامتی در همه ابعاد وجودی او مدنظر است. برای رسیدن به این سلامتی، باید شیرخوار در محیط مناسب پرورش یابد. والدین و هر کسی که مسئولیت مراقبت از شیرخوار را عهده‌دار می‌شود، موظف هستند که بهترین شرایط را برای سالم و صالح شدن کودک فراهم آورند.

همه جانبه برخوردار گشته و به تعبیر قرآن «سالم و صالح» گردد.

۲- ارتباط بین شیرخوار و محیط: شیرخوار تحت تأثیر محیط درونی و بیرونی خود است. محیط درونی، متأثر از والدین و به ویژه مادر است. محیط بیرونی به هر آن‌چه پیرامون کودک وجود دارد، اطلاق می‌شود که شیرخوار از طریق حواس پنجگانه از آن‌ها تأثیر می‌پذیرد. لذا برای پرورش شیرخوار، باید محیط درونی و بیرونی او امن و پرورشی باشد.

۳- ارتباط بین سلامتی و پرستاری: پرستاری از شیرخوار هم در زمان سلامت و هم در زمان بیماری صورت می‌پذیرد. بهترین فرد برای مراقبت از او، مادر است. در شرایطی که مادر امکان یا توانمندی مراقبت از شیرخوار را ندارد، مراقبت از او توسط فردی دارای صلاحیت

تصویر ۱- طرح شماتیک مدل مفهومی مراقبت در شیرخوارگی از دیدگاه اسلام

بحث و نتیجه‌گیری

در این مطالعه مدل مفهومی مراقبت در دوران شیرخوارگی از دیدگاه اسلام طراحی و ارائه شد. علی‌رغم این که مدل‌های مفهومی زیادی در پرستاری وجود دارد و برخی از آن‌ها این قابلیت را دارند که در محیط‌های مراقبتی مورد استفاده قرار گیرند، ولی تعداد مدل‌های مفهومی که اختصاصاً برای کودکان باشد، بسیار کم است. در این خصوص از دو مدل معروف تحت عنوان مدل پرستاری Casey's و مدل مراقبت Mercer می‌توان نام برد.

فلسفه مدل Casey's که بعدها پایه مطرح شدن «مراقبت خانواده محور (Family Centered Care: FCC)» گردید، این است که بهترین مراقبت از کودکان بیمار یا سالم، آن است که توسط خانواده آن‌ها ارائه گردد و هرچنانچه باشد، با درجات مختلفی از کمک اعضای واجد شرایط تیم مراقبت سلامتی همراه شود (۲۵). Casey's مطرح می‌کند که خانواده، فقط والدین نیستند؛ بلکه همه افرادی را شامل می‌شود که به طور قابل توجهی بر مراقبت مداوم از کودک تأثیر دارند (۲۶). مدل مراقبت در شیرخوارگی از دیدگاه اسلام، مانند مدل پرستاری Casey's معتقد است که والدین بهترین مراقبان برای کودک می‌باشند. اما بر خلاف نظر Casey's نقشی بی‌بدیل برای والدین و به ویژه مادر قایل است. زیرا براساس این مدل، پرورش و مراقبت از شیرخوار از قبل از لقاح و از زمان ازدواج زن و مرد آغاز می‌گردد و در دوران قبل از تولد، این والدین و به ویژه مادر است که تأثیر شگرفی در شکل‌گیری سلامت جسم و روح کودک به عهده دارد. در دوران بعد از تولد نیز همچنان نقش

والدین و به طور خاص مادر، بسیار اساسی است. تأثیری که مادر از طریق شیر خود بر کودک می‌گذارد غیرقابل انکار بوده و اصولاً ما به ازای خارجی نداریم. اما در شرایطی که مادر امکان یا صلاحیت مراقبت از کودک را ندارد، می‌توان ادعای Casey's را پذیرفت و فردی صلاحیت‌دار برای مراقبت از کودک را به جای والدین یا کار آن‌ها در نظر گرفت.

در مدل Mercer، کودک در مرکز خانواده‌اش قرار داده شده است و در بررسی دقیق کودک در زمان پذیرش در بیمارستان یا قبل از آن، ابتدا در لایه اول، سیستم‌های فیزیکی و فعالیت‌های روزمره زندگی مورد توجه قرار می‌گیرد. لایه دوم، خانواده کودک و چگونگی تأثیر ارتباطات بر کودک، لایه سوم تأثیرات محلی را بیان می‌کند که مراقبت از کودک را تحت تأثیر قرار می‌دهند و لایه چهارم فاکتورهای ملی و بین‌المللی شامل تأثیرات قوانین و سیاست‌ها را نشان می‌دهد (۲۷). براساس مدل Mercer، نیاز به مراقبت در کودک باید در ارتباط با نیازهای تکاملی او و ارائه مراقبت متناسب با سن او در نظر گرفته شود (۲۸). مدل Mercer مربوط به کودکان بیمار است، در حالی که مدل مراقبت در شیرخوارگی از دیدگاه اسلام، هم کودک بیمار و هم کودک سالم را در بر می‌گیرد. مدل Mercer بر پایه رفع نیازهای جسمانی کودک است که غالباً این نیازها، نیازهای اولیه و البته ضروری برای حیات است. در مدل مراقبت در شیرخوارگی از دیدگاه اسلام، هدف، داشتن کودک سالم و صالح یعنی فردی است که از سلامت جسم و روح برخوردار باشد. مدل مراقبت در شیرخوارگی از دیدگاه اسلام نیز مانند مدل

برای جوامع مسلمان، بلکه برای همه جوامع و مذاهب مختلف قابل استفاده است. از سوی دیگر، از آنجا که در این مدل، مراقب شیرخوار فقط والدین در نظر گرفته نشده و مراقبت از کودک تنها در حالت سلامت مدنظر نبوده است؛ اولاً هر کسی که به نوعی مراقبت از شیرخوار را عهده‌دار می‌شود می‌تواند مخاطب این مدل باشد و ثانیاً این مدل می‌تواند راهنمای مراقبت از شیرخوار در حالت سلامتی یا بیماری باشد. بدین منظور ضروری است دستورالعمل‌ها، راهنماها یا نظریه‌های کاربردی برای استفاده مخاطبان مختلف مانند والدین، پرستار و یا هر فرد دیگر و نیز وضعیت‌های مختلف شیرخوار مانند سلامتی و بیماری از درون آن، استخراج گردد که این موضوع می‌تواند خلأ نظام سلامت کشور در زمینه استفاده از دین اسلام در ارایه مراقبت و یا آموزش به جامعه را رفع نماید.

تشکر و قدردانی

این مطالعه بخشی از پایان‌نامه دکتری پرستاری (به شماره ۳۹۳۸۶۷) است. بدین‌وسیله نویسندگان مراتب تشکر و قدردانی خود را از معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان به جهت حمایت مالی و کلیه عزیزانی که انجام و انتشار این پژوهش را تسهیل نمودند، اعلام می‌دارند.

Mercer بر رفع نیازهای کودک در کوتاه‌ترین زمان ممکن توجه دارد و بر لزوم مراقبت والدین از کودک و تعامل پرستار و والدین تأکید می‌نماید. ایجاد مدل‌های مفهومی برای هویت حرفه‌ای پرستاری ضروری است. مدل‌های مفهومی، اهداف و قلمرو پرستاری را معین کرده، چارچوبی برای توجه به پیامدهای پرستاری ارایه می‌نمایند و می‌توانند ایجاد نظریه، فعالیت‌های بالین، آموزش و تحقیق را در حرفه پرستاری هدایت کنند (۲۹). همچنین هر مدل مفهومی یک دیدگاه متمایز از پرستاری حرفه‌ای است که قوانین یا راهنماها را برای فعالیت‌های پرستاری مشخص می‌کند (۸). مدل «مراقبت در شیرخوارگی از دیدگاه اسلام» نیز یک مدل مفهومی است که می‌توان از آن در ساخت نظریه، فعالیت‌های بالین، تحقیق و آموزش به دانشجویان پرستاری و جامعه استفاده کرد. نکته قابل تأمل آن که جهانی بودن دین اسلام و عدم اختصاص آن به قوم یا منطقه خاصی، از ضروریات این آیین الهی است و حتی کسانی هم که ایمان به آن ندارند می‌دانند که دعوت اسلام، همگانی بوده و محدود به منطقه جغرافیایی یا زمان خاصی نبوده است. بنابراین دستورالعمل‌های اسلام، برای همه انسان‌ها و در همه زمان‌ها کاربرد دارد (۳۰). لذا مدل مفهومی مراقبت در شیرخوارگی از دیدگاه اسلام، نه تنها

منابع

- 1 - Falsafi MT. [Child in terms of heredity and upbringing]. 13th ed. Tehran: Amir Kabir; 2014. (Persian)
- 2 - Amini E. [Islam and education]. 3rd ed. Qom: Institute of Bustan Book; 2008. (Persian)
- 3 - Politowski B. Conception to age 2: the first 1001 days. UK: House of Commons Library; 2015.
- 4 - Dalpezzo NK. Nursing care: a concept analysis. Nurs Forum. 2009 Oct-Dec; 44(4): 256-64. doi: 10.1111/j.1744-6198.2009.00151.x.
- 5 - Basu-Zharku IO. The influence of religion on health. Inquiries Journal/Student Pulse. 2011; 3(1).

- 6 - Alimohammadi N, Taleghani F. Health and healthy human being in Islamic thought: reflection on application for the nursing concept - a philosophical inquiry. *J Educ Health Promot.* 2015 Dec 30; 4: 73. doi: 10.4103/2277-9531.171786.
- 7 - Hajinaseri S, Bogheyri M. [The necessity of religion with regard to ideological theorization in social thought]. *Religious Anthropology.* 2019; 15(40): 211-236. doi: 10.22034/RA.2019.66478.1979. (Persian)
- 8 - Fawcett J, DeSanto-Madeya S. *Contemporary nursing knowledge: analysis and evaluation of nursing models and theories.* 3rd ed. Philadelphia, PA: F.A. Davis Co; 2013.
- 9 - Walker LO, Avant KC. *Strategies for theory construction in nursing.* 5th ed. Boston: Prentice Hall; 2011.
- 10 - Jafari-Mianaei S, Alimohammadi N, Banki-Poorfard AH, Hasanpour M. An inquiry into the concept of infancy care based on the perspective of Islam. *Nurs Inq.* 2017 Oct; 24(4): e12198. doi: 10.1111/nin.12198.
- 11 - Makarem Shirazi N. [Nemuneh interpretation]. 32th ed. Tehran: Dar Al Kutub Al Islamiyah; 2006. (Persian)
- 12 - Homayouni A. [Woman embodies the creativity of Allah]. 1st ed. Qom: Islamic Printing Office; 1998. (Persian)
- 13 - Moosavi Hamedani SMB. [Translation of Al-mizan commentary of Quran]. Tabatabaei SMH (Author). 11th ed. Qom: Daftare Entesharate Islami Jamaee Modaresin Howzeh Elmie Qom; 1999. (Persian)
- 14 - Farhadian R. [Parents and responsible trainers]. 5th ed. Qom: Bustane Ketab Publications; 2013. (Persian)
- 15 - Shirani A. [Parents and psychology of child and youth]. 1st ed. Tehran: Medad Sefid Publications; 2009. (Persian)
- 16 - Organi Behbahani Haeri M. [Child upbringing in Islam]. 1st ed. Qom: Payame Mahdi Publications; 2000. (Persian)
- 17 - Hemat Banari A. [Study of the attributes of God as a trainer in the Quran]. Isfahan: Cultural and Art Institute of Nour Rasekhoo; 2013. (Persian)
- 18 - Ansarian H. [Translation of The holy Quran]. Hasanzadeh SA (Author). 1st ed. Qom: Vali-Asr Publications; 2015. (Persian)
- 19 - Ansarian H. [Family system in Islam]. 25th ed. Qom: Umme-Abiha Salamollah Alayha Publications; 2007. (Persian)
- 20 - Alimohammadi N, Jafari-Mianaei S, Hasanpour M, Banki-Poorfard AH, Sadat Hoseini AS. Parents' role before and during infancy: an islamic perspective. *Iranian Journal of Neonatology.* 2017 Dec; 8(4): 65-73. doi: 10.22038/ijn.2017.22671.1270.
- 21 - Motahari M. [Training and nurturing in Islam]. 23th ed. Tehran: Sadra Publications; 1994. (Persian)
- 22 - Delshad Tehrani M. [A review of Islamic education]. 1st ed. Tehran: Zekr Publications; 1997. (Persian)
- 23 - Alimohammadi N, Jafari-Mianaei S, Bankipoor-Fard AH, Hasanpour M. Laying the foundations of lifelong health at the beginning of life: Islamic perspective. *J Relig Health.* 2020 Feb; 59(1): 570-583. doi: 10.1007/s10943-017-0470-5.
- 24 - Alligood MR. *Nursing theory: utilization and application.* 5th ed. St. Louis, Missouri: Elsevier Mosby; 2014.
- 25 - Nursing Theory. Casey's model of nursing. Available at: <https://nursing-theory.org/theories-and-models/casey-model-of-nursing.php>. 2016.
- 26 - Gray A. Family-centered care in children's nursing – perspectives, challenges and the child's voice: a critical literature review. MSc. Thesis, University of Canterbury, 2015. doi: 10.26021/6997.
- 27 - Thurston C. *Essential nursing care for children and young people: theory, policy, and practice.* 1st ed. London: Routledge; 2013.
- 28 - Brown E, Warr B. *Supporting the child and the family in pediatric palliative care.* Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers; 2007.
- 29 - Peterson SJ, Bredow TS. *Middle range theories: application to nursing research.* 3rd ed. Philadelphia: Wolters Kluwer Health/Lippincott Williams & Wilkins; 2013.
- 30 - Mesbah Yazdi MT. [Beliefs training]. 11th ed. Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute; 2014. (Persian)

Conceptual model of care during infancy from Islam perspective

Soheila Jafari-Mianaei¹, Nasrollah Alimohammadi^{2*}, Marzieh Hasanpour³, Amir-Hosein Banki Pour-Fard⁴

Abstract

Article type:
Original Article

Received: Mar. 2020
Accepted: May 2020
e-Published: 8 Dec. 2020

Background & Aim: Each conceptual model in nursing seeks to explain the fundamental concepts of the discipline based on the culture and values of societies in order to be used more effectively, as a scientific and practical framework. The aim of this study was to design a conceptual model of care during infancy from Islam perspective.

Methods & Materials: The conceptual model used in this study was designed based on the model synthesis process developed by Walker and Avant (2011) in three steps in 2017: Concept development and specifying focal concept, statement synthesis and identifying connections between concepts, systematic organization of connections and building an integrated representation. Qur'an and its interpretation books and Shiite Hadith books were of the resources.

Results: As a result of developing the concept of "care during infancy in terms of Islam", six concepts were synthesized. "Infant as a person with dignity and potential for excellence" was as the focal concept. Other concepts included "basic principles of nurturing", "parents as the representatives of God in nurturing infants", "mother as the symbol of creativity and divinity of God", "healthy and competent child", and "God as the merciful nurturer". After defining connections between the concepts, the structure of conceptual model was presented.

Conclusion: Infant care is nurturing a human being who has dignity, rights and potential for excellence from the time of conception. From Islam perspective, God is the eternal nurturer who nurtures the infant with kindness and dignity, and mother is the manifestation of the creativity and divinity of God. The infant is entrusted to the parents by God, and parents are the agents of God who lay the groundwork for nurturing the infant. In order to have a healthy and competent child, observing the principles of nurturing is important. "Care during infancy from Islam perspective" model is a conceptual model that can be used for the development of applied theories, clinical practice, research, and education of nursing students and the community.

Corresponding author:
Nasrollah Alimohammadi
e-mail:
alimohammadi@nm.
mui.ac.ir

Key words: concept, nursing model, infant care, Islam, Iran

Please cite this article as:

- Jafari-Mianaei S, Alimohammadi N, Hasanpour M, Banki Pour-Fard AH. [Conceptual model of care during infancy from Islam perspective]. *Hayat, Journal of School of Nursing and Midwifery, Tehran University of Medical Sciences*. 2020; 26(3): 327-342. (Persian)

- 1 - Dept. of Pediatric and Neonatal Nursing, School of Nursing and Midwifery, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran; Nursing and Midwifery Care Research Center, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran
2 - Dept. of Critical Care Nursing, School of Nursing and Midwifery, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran; Nursing and Midwifery Care Research Center, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran
3 - Dept. of Pediatric Nursing and Newborn Intensive Care, School of Nursing and Midwifery, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran; Spiritual Health Group, Research Center of Quran, Hadith and Medicine, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran
4 - Dept. of Ahl-al-Bayt Studies, School of Theology and Ahl-al-Bayt Studies, Isfahan University, Isfahan, Iran